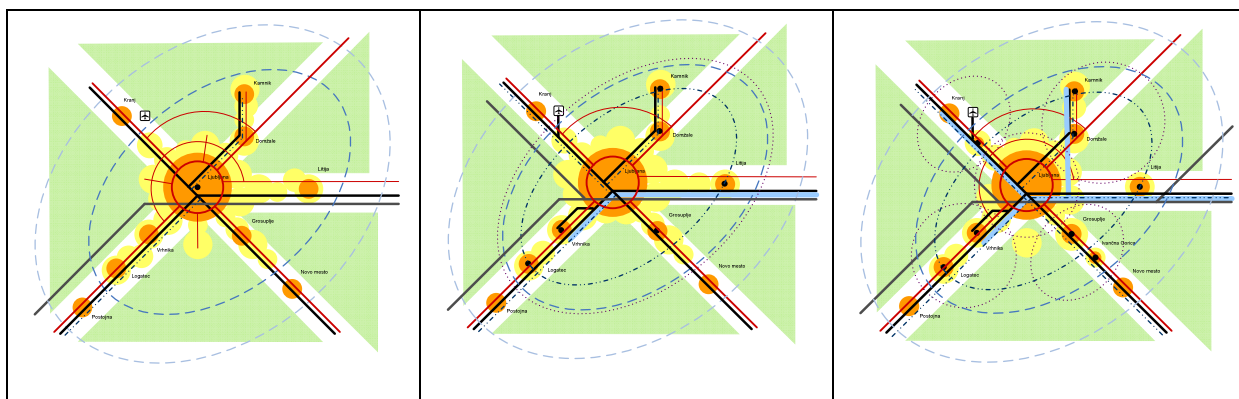


**Urbanistični inštitut Republike Slovenije  
Institut »Jožef Stefan« Ljubljana  
PNZ svetovanje projektiranje d.o.o.  
UL, BF, Oddelek za krajinsko arhitekturo**

# **STROKOVNE PODLAGE ZA PRIPRAVO REGIONALNEGA PROSTORSKEGA NAČRTA LJUBLJANSKE URBANE REGIJE**



## **ZAKLJUČNO POROČILO PROJEKTA**

### **PRILOGA 7**

### **SOCIOLOŠKI VIDIKI**

**Primerjalna ocena gospodarskega stanja Ljubljanske  
urbane regije z opisom trendov**

**Ljubljana, 18. november 2009**

***Naročnik:***

Regionalna razvojna agencija Ljubljanske urbane regije, Ljubljana

***Projekt:***

Strokovne podlage za pripravo regionalnega prostorskega načrta Ljubljanske urbane regije

**Zaključno poročilo projekta – Priloga 7**

Strokovne podlage za pripravo regionalnega prostorskega načrta Ljubljanske urbane regije – sociološki vidiki

***Odgovorna pooblaščenka predstavnica naročnika:***

mag. Lilijana Madjar

***Izvajalci projekta:***

Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Institut »Jožef Stefan« Ljubljana

PNZ svetovanje projektiranje d.o.o.

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo

***Odgovorni predstavnik izvajalca:***

mag. Andrej Gulič

***Avtor poročila:***

dr. Franc Trček, Center za prostorsko sociologijo, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Ljubljana

*Predmetne oznake:*

Ključne besede: regionalni prostorski načrt, strokovne podlage, Ljubljanska urbana regija, sociološki vidiki, statistične regije, Slovenija, sosednje tuje regije in države, Evropska unija.

*Subject terms:*

Keywords: regional spatial plan, background documents, Ljubljana urban region, sociological views, statistical regions, Slovenia, neighbouring countries and regions, European Union.

*Interna oznaka projekta:* UI/8041

Ljubljana, 18. november 2009

Vodja projekta:  
mag. Andrej Gulič

Direktorica:  
izr. prof. dr. Kaliopa Dimitrovska Andrews

## Kazalo

<b>Poglavje</b>		<b>Stran</b>
<b>1</b>	<b>Uvod</b>	<b>1</b>
<b>2</b>	<b>Konceptualni okvir analize</b>	<b>1</b>
<b>3</b>	<b>Prostorska razvojna protislovja LUR izhajajoč iz konceptualnega okvirja dolgoročnih trendov prostorskega razvoja</b>	<b>4</b>
<b>4</b>	<b>(Sub)urbano-ruralni konflikt kot posledic novih bivanjskih praks</b>	<b>6</b>
<b>5</b>	<b>Problem urbano-ruralnega partnerstva v LUR</b>	<b>8</b>
<b>6</b>	<b>Informatična LUR – dopolnjevanje in/ali prostorsko izključevanje?</b>	<b>9</b>
<b>7</b>	<b>Ključna razvojno kritična spoznanja dosedanjih socioloških raziskav o LUR</b>	<b>12</b>
<b>8</b>	<b>Bodoči scenariji prostorskega razvoja LUR - sociološka utemeljitev ter kritična analiza scenarijev</b>	<b>15</b>
<b>9</b>	<b>Sklep: LUR od izbire k nujnosti</b>	<b>21</b>
<b>10</b>	<b>Literatura</b>	<b>23</b>

## 1 Uvod

Znotraj projekta Strokovne podlage za pripravo regionalnega prostorskega načrta Ljubljanske urbane regije (SPRPN LUR) je namen prostorsko-sociološkega prispevka predvsem analiza verjetnih bodočih srednjeročnih in dolgoročnih družbeno-prostorskih dinamik znotraj Ljubljanske urbane regije (v nadaljevanju LUR) ter tudi med deležniki in okolji iz LUR ter deležniki in okolji zunaj LUR.

Po dogovoru o delitvi dela se v sociološkem delu ne usmerjamo v sektorske tematike, ki so osnovna prioriteta ostalih v projekt vključenih strokovnjakov, in bodo temeljito obdelane v njihovih prispevkih, čeprav so seveda pomembne tudi za sociološki razmislek o bodočem prostorskem razvoju LUR (npr.: analize procesov suburbanizacije, demografske študije in politike, strokovne podlage umestitev dejavnosti in deležnikov v prostoru LUR, strateške ocene vplivov na okolje, prometne študije...). Namen sociološkega prispevka v interdisciplinarnem projektu je predvsem analiza obstoječih in zlasti bodočih družbeno-prostorskih protislovij, ki jih prostorski sociologi pri svojem raziskovalnem delu zaznavamo ob preučevanju srednjeročnih in dolgoročnih družbeno-prostorskih razvojnih trendov znotraj LUR in tudi v širšem prostoru od začetka devetdesetih, ter analiza možnih scenarijev razreševanja zaznanih protislovnosti v družbeno-prostorskem razvoju.

V naši analizi izhajamo iz dveh ključnih konceptualnih okvirjev znotraj polj regionalnih in urbanih študij v zadnjih dveh desetletjih: koncepta novih lokalizmov in regionalizmov ter razširjenega koncepta komunalne infrastrukture. Gre za koncepta, ki sta se oblikovala predvsem ob preučevanju in poskusu razumevanja razvojno naprednih evropskih regij znotraj disciplinarnih področji regionalnih in urbanih študij. Za obe raziskovalni področji iz katerih strokovno izhajamo velja, da stremita k aplikativni uporabnosti svojih izsledkov.

Čeprav je osnovna enota naše analize LUR, si v svojem prispevku jemljemo strokovno in avtorsko svobodo, da od te teritorialne zamejitve odstopamo in jo prestopamo, ko nam to narekujejo logike dolgoročnih družbeno-prostorskih razvojnih procesov, ki so predmet naše analize. Za zaključek uvodnega dela pa je potrebno izpostaviti, da gre v prostorsko-sociološkem prispevku, v skladu z vsebino celotnega projekta SPRPN LUR, za strokovne podlage in ne za del prostorskega akta ali prostorskega programskega dokumenta, kar je in bo predmet (so)odločevalskega procesa resornih politik ter s procesi prostorskega razvoja povezanih deležnikov.

## 2 Konceptualni okvir analize

V pregledu dolgoročnih družbeno-prostorskih razvojnih trendov ter njihovih (morebitnih) posledic na prostorski razvoj LUR izhajamo iz koncepta novih lokalizmov in regionalizmov. Koncept se je razvil na področju regionalnih študij v devetdesetih letih kot odgovor na naraščajoče regionalne težnje po soodločanju in samoodločanju o lokalnem in regionalnem razvoju.

Ob povezovanju vedno bolj avtonomnih družbenih akterjev (Costis & Hudson 2007) se je izkazalo, da nacionalna država, kot prevladujoča ključna raven

teritorialne organizacije družbenega delovanja, postaja pogosto nezadostna, saj za reševanje številnih razvojni problemov postaja nacionalna raven hkrati premajhen in prevelik prostorski okvir. Vedno več je razvojnih vprašanj in problemov, ki jih nacionalna oblast, zaradi svoje nezadostne empatičnosti glede lokalno-regionalnih posebnosti, ne more dojeti in razumeti, hkrati pa se s procesi globalizacije ter nadnacionalne integracije poraja vrsta razvojnih izzivov, ki presegajo nacionalne ravni (npr.: ekološka, emigrantska problematika, vprašanje avtorskih pravic).

Ta dvojna logika nezadostnosti reševanja razvojnih problemov na nacionalni ravni je povzročila v devetdesetih letih številna nova lokalna in regionalna gibanja. Novi lokalizmi in regionalizmi (glej Rodriguez-Pose & Crescenzi 2008) so v začetku bili predvsem gibanja upora proti konkretnim politikam države oblasti. Mlinar ugotavlja, da so se številna od tovrstnih gibanj začela kot "odpor do razvejanega državnega aparata in birokracije, do preobremenjenosti z davki in do čezmerne regulative v odnosu do mamutskih sindikatov, velikih univerz, brezosebnih mestnih naselij in delovnih mest" (Mlinar 1994: 119). Gibanja za nove teritorialne identitete so postala v prvi fazi predvsem mesto kompenzacije. Že na začetku devetdesetih je ugotavljal Poche (1992: 146), da so novi lokalizmi in regionalizmi nastali kot posledica dejstva, da teritorialna družbena identifikacija ne sovпада nujno s teritorialno politično-ekonomsko integracijo.

Ključna značilnost novih lokalizmov je "iskanje korenin", poskuse ugotavljanja specifičnosti, skritih lokalnih znanj (Brockmann & Anthony 2002), ki jih delajo teritorialno določljive, značilne in drugače od ostalih teritorialnih skupnosti. Ojačanje (empowerment) nižjih teritorialnih ravni nasproti nacionalni, državni ravni je vodilo v zmanjševanje posredniške vloge države, kar je botrovalo nastajanju številnih omrežji subnacionalnega in supranacionalnega regionalnega povezovanja. V tovrstnih neposredno povezanih omrežjih mesta lokalne skupnosti in regije uspešno sodelujejo pri številnih konkretnih projektih.

Za uspešnost novih lokalizmov in regionalizmov, ugotavlja Cappelin (1996), morajo regije in lokalne skupnosti v praksi sprejeti omrežno povezovanje. Decentralizirana regionalna omrežja sestavljena iz lokalni politični akterjev, pripadnikov civilne družbe, predstavnikov izobraževalnega in znanstvenega okolja, podjetij, kulturnikov in administracije na nižjih teritorialnih ravneh, morajo za učinkovite razvojne politike doseči konsenz o temeljih dolgoročnih razvojnih strategij. Cappelin (ibid.), ko analizira uspešnost novih regionalizmov, govori o "federalizmu" na regionalni ravni. Razvojno uspešne se tiste regije, kjer ob lokalno-regionalnih političnih strukturah igrajo javne institucije (profesionalne, izobraževalne, znanstveno-raziskovalne, kulturne, turistične, športno-rekreativne...) ter civilna družba pomembno vlogo kot aktivni posredniki (active interfaces) pri integraciji na lokalni in regionalni ravni.

Razumevanje novih regionalizmov je pomembno tudi za razumevanju procesov globalizacije. Tako Robertson (1995: 25-42) predlaga preseganje razprave o homogenizaciji vs. heterogenizaciji v globalizacijskih teorijah s poskusi konceptualno-teoretičnega kombiniranja obeh sočasnih procesov v konceptu glocalizacije, ki se izraža ravno v novih regionalnih in lokalnih gibanjih. Le-ta izkoriščajo skrite zaloge lokalnih vedenj kot primerjalne prednosti pri globalnem povezovanju in razširjanju teh posebnosti v globalnem obsegu. Glocalizacija se kaže skozi vedno večjo prisotnost raznovrstnosti v različnih teritorialnih enotah.

Razvojno usmerjene demokratične družbe poskušajo izkoriščati potencial novih lokalizmov z izpostavljanjem pomena lokalno-regionalnega samoupravljanja in soupravljanja pri načrtovanju bodočega družbeno-prostorskega razvoja (glej Vljaj 2004, Šmidovnik 1996). Tako npr. Maastrichtska pogodba poudarja vlogo lokalnih in regionalnih oblasti na številnih področjih. Kongres lokalnih in regionalnih oblasti (CLRAE) pri Svetu Evrope pa v svojih številnih pobudah izpostavlja pomen učinkovite lokalne in regionalne samouprave pri razvoju demokracije v Evropi.

Pri tem pa je potrebno izpostaviti, da se danes pri pogostem političnem in tudi strokovnem zlorabljanju diskurza o pomenu regionalizacije pozablja na medregionalne in znotrajregionalno tekmovalnost. Regije tekmujejo na nacionalni in nadnacionalnih ravneh na številnih sektorskih področjih in tudi kot celote.

Izhajajoč iz tega prepogosto spregledanega dejstva je potreben ponoven premislek o (ne)ustreznosti tako reforme lokalne samouprave kot tudi regionalizacije Slovenije (glej CLRAE 2001 in Kos 2000). Le-to poganja samozadostni narcizem majhnih razlik pogosto podprt s strani političnih elit. Potekajoča (re)organizacija lokalne in regionalne samouprave močno določajo težnje nacionalne politične elite po kontroli in upravljanju s finančnimi tokovi na občinski in bodoči regionalni ravni ter po upravljanju z razvojnimi projekti sofinanciranimi iz strukturnih skladov EU. Finančna nesamostojnost nižjih teritorialnih ravni pa postaja ključna ovira pri udeleževanju lokalno-regionalne samouprave. Če temu dodamo še dejstvo, da s prostorom dejansko gospodari »država«/nacionalna raven, ki pa izvajanje z EU usklajene zakonodaje nalaga kadrovske in finančno podhranjenim občinam, dobimo začaran krog razvojne nemoči.

Ker se s pomenom regionalnih ekonomij (glej Baussola 2007) v naši projektni skupini podrobneje ukvarjajo kolegi ekonomisti, v nadaljevanju sociološkega sklopa strokovnih podlag izhajamo še iz razširjenega koncepta komunalne infrastrukture. Pri razširjenem konceptualnem pogledu na komunalno infrastrukturo kombiniramo razumevanje infrastrukture, ki ga podaja novejša anglosaksonska (predvsem angleška) šola urbanih tehnologij, ki poudarja pomen družbenega (so)načrtovanja kot nujnega korektiva tehnoloških determinizmov (Graham & Marvin 1996), ter razumevanje infrastrukture s pozicij raziskovalnega polja kulturne geografije, študij urbanih (sub)kultur in regionalnega razvoja, kar se v zadnjem času pogosto ekonomsko-deterministično označujemo s terminom industrija kreativnosti. (Hartley ed. 2005, Florida 2004 in 2007)

Četudi ni namen naše analize razprava o tem v kolikšni meri je pestrost urbanih (sub)kultur in z njimi povezanih življenjskih stilov marketinški proizvod potrošniške družbe, so življenjski stili tisti, ki (so)ustvarjajo potrebe po razširjenem dojetju urbane infrastrukture. Preplet (sub)kulturne pestrosti kot vsakdanje bivanjske prakse – t.j. izražanja svoje individualnosti – pa postaja ne le ključni magnet t.i. mestnega/urbanega turizma, ampak tudi eden ključnih dejavnikov pri odločanju t.i. globaliziranih poklicnih skupin o bodočih delovnih in bivalnih okoljih.



To kar znotraj razširjenega koncepta komunalne infrastrukture označujemo s terminom potrebna (komunalna) infrastruktura, ki omogoča kvalitetno bivalnega, delovnega in (pol)javnega okolja, obsega dosti več (tako vsebinsko kot (multi)sektorsko) od tega, kar pri nas (tudi znotraj prostorsko-urbanističnih strok) običajno označujemo s pojmom potrebna komunalna infrastruktura.

Preprosto povedano, gre za cel nabor infrastrukturnih predpogojev, ki posameznikom in skupinam zagotavljajo kreativno delovanje v delovne in bivalnem oziroma javnem, (pol)javnem in zasebnem prostoru. V tako razširjenem konceptu infrastrukturne opremljenosti neke regije se klasičnem naboru komunalne infrastrukture v ožjem smislu pridruži še cela vrsta uslug in storitev, ki seveda postajajo tudi pomemben vir zaposlitev in pogosto tudi regionalnih ekonomij nasploh. Za doseganje bivanjsko-doživljajske kvalitete info-urbanih habitatov pa je nujno potrebno regionalno infrastrukturno načrtovanje. Čeprav nekoliko homogenizirajoče in globalistično obteženo, nove poglede na to, kaj vse je regionalna in mestna infrastruktura, lepo izražajo indikatorji bivanjske kvalitete mest na osnovi katerih se delajo globalne primerjave (npr. najbolj znana in citirana Mercer's Quality of Living Survey, <http://www.mercer.com/qualityofliving>).

Pri tej lestvici razvrščanja čez 380 globalnih mest se tako med indikatorje, ki določajo uvrstitev na lestvici oziroma bivanjsko kvaliteto, ob bolj klasičnih kot so ekonomski sektor, zdravstvena oskrba, javni servisi, transport, dostopnost potrošniških dobrin uvrščajo npr. tudi politično-družbeno, naravno in socio-kulturno okolje ter področje »rekreacije«. Tako se med posamezne kazalce šteje tudi npr.: pestrost kulturne in kulinarčne ponudbe, raznolikost športno-rekreacijskih možnosti, število in odzivnost servisov za hišna popravila in vse do verjetnosti naravnih nesreč. Da je tovrsten razširjeni pogled na potrebno infrastrukturo nujen pri načrtovanju bivanjske kvalitete v sodobnih in raznolikih urbanih regijah, nam kažejo visoka uvrščanja nekaterih bližnjih evropskih mest, ki si tudi na tak način trudijo biti uspešni v svoji nadregionalni prizoriščnosti (npr. Dunaj, München).

### **3 Prostorska razvojna protislovja LUR izhajajoč iz konceptualnega okvirja dolgoročnih trendov prostorskega razvoja**

Čeprav se nam pogosto že v strokovnih razpravah zdijo teoretični koncepti izpeljani iz tujih praks preveč oddaljeni, če že ne neuporabni za razumevanje naših konkretnih razvojnih problematik, sta v primeru prostorskih razvojnih vprašanj LUR ravno predstavljena koncepta tista, ki nas usmerjajo onkraj prepogosto ozkih strokovnih pogledov, ki ob reševanju partikularnih aktualnih problemov pogosto pozabljajo na družbene dinamike oz. kompleksnost (mikropolitik) med številnimi deležniki prisotnimi v prostoru LUR.

Na osnovi koncepta novih lokalizmov in regionalizmov lahko v LUR pričakujemo naraščanje težnje po dvojni emancipaciji. Le-to že zaznavamo tudi v našem projektu kot nepripravljenost določenih lokalnih/občinskih političnih elit za sodelovanje pri projektu SPRPN. Na eni strani so znotraj LUR prisotne težnje po emancipaciji vseh drugih teritorialnih, lokalnih enot nasproti MOL na drugi strani pa tudi težnje (MO)Ljubljanje po emancipaciji od svoje »LUR-okolice«. Če temu



dodamo še t.i. »glavarino« kot temeljno logiko preračunavanja finančnega (pre)razporejanja na lokalno, občinsko raven, dobimo situacijo v kateri že sedaj in bodo v bodoče verjetno še bolj izrazito predvsem MOL in ostale občine medsebojno tekmovala v zagotavljanju robnih komunalnih infrastrukturnih pogojev za privlačenje bodočih občanov.

Lep primer tega je predlog enega od županov perifernih suburbanih občin po oblikovanju pobude za izločitev MOL iz t.i. statistične Osrednjeslovenske/LUR regije. Povod za to je našel v izračunu, da bi z izločitvijo MOL iz te statistične regije novi preračuni regionalni razvojnih kazalcev omogočili njegovi občini občutno več v občinskem proračunu s strani finančne redistribuciji z nacionalne ravni.

Tekmovalnost se seveda že sedaj ne omejuje le na statistično-teritorialno zamejitev LUR. V bodoče pa se, ob ugodnejši prometni dostopnosti, dejansko vplivno območje LUR in tudi s tem prostor tekmovalnosti lahko še dodatno razširi, saj po študijah, ki jih je naredil Prometni inštitut RS že ob dograditvi avtocestnega križa »eno-urna dostopnost« iz Ljubljane zajema cca. 70% teritorija Republike Slovenije (glej Uršič 2003). Teh skorajda tri četrtine državnega teritorija pa postaja v bodoče prostorsko-sociološko gledano tisti dejanski prostor »metropolitanske regije«, ki jo moramo upoštevati kot izhodišče bodočih strokovnih analiz ter razvojnih politik ne glede na obstoječe in bodoče upravne teritorialne členitve.

Ob zmanjševanju pomena prostorske distance lahko pričakujemo tudi naraščanje dvo- in multidomicilnosti oz. razvoj bivanjski praks, ki ga je Kos označil s sintagmo Slovenije dveh prostorov. Na eni strani gre za delovno-bivalni (sub)urbani prostor na drugi pa za prostore oddiha, pobega, rekreacije in tudi prostor za delovno intenzivne klavzure (osamitve) pripadnikov kreativnega razreda (glej McGranahan & Wojan 2007). Nove oblike večdomicilnosti se lahko razvijejo v večjem obsegu, zaradi relativno in absolutno velikega števila sekundarnih (trenutno pogosto še zgolj vikend) domovanj med (sub)urbanimi prebivalci LUR in RS nasploh. Te nove bivanjske dinamike pa prinašajo tudi nove dimezije urbano-ruralnih odnosov. (Kos 2007, Kos et al. 2005)

Legitimna in razumljiva »dvojna osamosvojitvena« težnja sedanjih občin in lokalnih skupnosti nasploh je že sedaj, četudi pustimo ob strani še vedno obstoječe problematike medobčinskih delitvenih bilanc, pogosto ozko grlo za razvojne pobud na ravni LUR. Pri tem pa se moramo zavedati, kot smo že omenili, da se dogaja tekmovalnost tudi znotraj LUR. Večina lokalnih teritorialnih enot, občasno tudi na nižjih ravneh od občinske, si prizadeva s svojimi »novo-lokalističnimi« igrami s pozitivno vsoto. Ker smo pri nas še v zgodnjem obdobju nastajanja novih lokalizmov, gre, podobno kot v tujih okoljih, v sedanjih fazah pogosto predvsem za gibanja upora proti teritorialno višjih ravnem družbene organizacije. Lep primer tega so vseslovenske težave pri poskusih nastajanja regionalnih razvojnih agencij.

Ob tem je, če pogledamo prostorsko-infrastrukturne razvojen izzive, zavajajoče pričakovanje, da bomo vsi lahko imeli vse. Tovrstno razmišljanje je pogosto prisotno tako na ravni lokalnih voditeljev kot tudi pri pričakovanih novih suburbanih slojev. Ti si, kot kažejo prostorsko-sociološke raziskave v zadnjih dveh desetletjih (Uršič & Hočevar 2007), ob »mirnega in varnem, nazaj k

naravi« domu na periferiji želijo tudi vso infrastrukturno opremljenost, ki je značilna za urbane centre, v našem primeru za mesto Ljubljana. Ta neuresničljiva infrastrukturna pričakovanja, ki jih ne morejo zagotavljati niti bogatejše družbe, je potrebno razreševati tako v smeri načrtovanja in umeščanja infrastrukture na ravni celotne LUR kot tudi v iskanju alternativnih oblik reševanja povpraševanj po konkretnih storitvah.

Nujnost regionalnih infrastrukturnih načrtovanj lahko najlažje ponazorimo na trenutno s procesi suburbanizacije povzročenem poremu pomanjkanja prostih mest v vrtcih v številnih suburbanih območjih LUR. Namesto iskanja začasnih rešitev z montažnimi objekti, ki lahko hitro postanejo desetletna rešitev, in gradnje novih vrtcev, ki bodo, glede na pričakovano šibko mobilnost prebivalcev Slovenije, čez desetletje prazni, lahko oblikujemo servis zasebnih oblik varstva. Alternativne in hkrati dopolnjujoče oblike varstva predšolskih otrok lahko omogoča tudi novo področje samozaposlovanja ali dodatnega zaposlovanja. Hkrati pa je ta za območje celotne LUR pereča problematika - ob deklariranih političnih željah po zagotavljanju oskrbe s strani VVZ za 90% predšolskih otrok - lep primer, kjer bi bilo potrebno k reševanju in optimalizaciji sistema vzgoje in varstva pristopiti na regionalni in ne občinski ravni.

Ob predvidenih izboljšavah v javnem potniškem prometu (Plevnik & Lep 2004), zlasti ekološko manj obremenilnem železniškem (Plevnik 2005), lahko pričakujemo časovno-stroškovno izboljšanje prostorske dostopnosti ne le med LUR in ostalimi regijami, ampak tudi znotraj območja LUR. Predvidena ugodnejša prostorska dostopnost pa je še dodaten razlog za nujnost prehoda v regionalno načrtovanje komunalnih infrastruktur, kjer se kot ključna ovira kaže predvsem t.i. narcizem majhnih razlik, ki ga izkoriščajo akterji iz političnega (sub)sistema.

#### **4 (Sub)urbano-ruralni konflikt kot posledic novih bivanjskih praks**

Izhajajoč iz teh dveh prostorsko-razvojnih makro konceptov moramo upoštevati socioloških koncept o družbi (sprejetega) tveganja, kar preprosto pomeni, da se nahajamo v obdobju, ko se zmanjšuje stopnja vnaprejšnje določenosti usod družbenih akterje. Ta pahnjenost v odločanje o lastnih usodah (Beck & Beck-Gernsheim 2001) ima daljnosežne družbeno-prostorske posledice, ki jih dolgoročno lahko pričakujemo v večji meri tako v LUR kot tudi v RS kot celoti.

Čeprav prebivalci Republike Slovenije, kjer prebivalstvo LUR, kljub primerjalno relativno manjšem urbanem primanjkljaju, ni izjema, veljamo za prostorsko izrazito nemobilne, vseeno lahko v bližnji prihodnosti na območju LUR pričakujemo:

- porast znotraj-regionalne, medregionalne in nadnacionalne mobilnosti,
- pojav »nomadskih« slojev, ki svoje bivališče določajo glede na kvaliteto bivanja in potreb po storitvah, ki jih ponujajo,
- povečevanje dvo- in multidomicilnosti, ki je lahko pričakujemo v večjem obsegu, glede na dokaj visoko lastništvo sekundarnih domovanj (vikendi) prebivalcev LUR,
- situacijo, ko bodo prostorsko ujeti vedno bolj le tisti prebivalci, ki ne bodo s svojimi znanji sposobni generirati lastnih osvoboditev teritorialnih ujetosti,

- »disembedding« oziroma osvoboditev od teritorialne določenosti pa bo (in že je) še bolj izrazit na ravni ekonomskih subjektov, ki se že in se bodo še bolj pospešeno selili na hitreje dostopno in cenovno bolj ugodno obrobje LUR ob bližini AC-križa, ali pa tudi v dejavnostim bolj naklonjene ter s potrebnimi (so)partnerskimi in podizvajalskimi omrežji bolj prepredene domače in tuje lokacije,
- pričakovana energetska kriza bo verjetno imela večji vpliv na bodoče vzorce mobilnosti ter procese suburbanizacije kot pa je to trenutno upoštevano v razmislekih o bodočem prostorskem razvoju.

Pred prehitrim sklepom, da se tovrstne napovedi ne bodo v večji meri dogajale oziroma vplivale na družbeno-prostorske dinamike znotraj LUR, je verjetno potreben metodološko-konceptualni razmislek o pogosto nezmožnosti zaznavanja tovrstnih trendov s klasičnimi pristopi t.i. uradnih statistik, ki so pogosto s svojim sistemom razvojnih kazalcev nezadostno občutljive pri zaznavanju dolgoročno pomembnih mikrotrendov.

Tako postaja danes napovedovanje demografskih trendov, ki temelji predvsem na spremembah v registrih prebivalcev, neustrezno, saj postaja kategorija "stalnega prebivališča" v svetu naraščajoče, tudi kratko- in srednječasovne prostorske mobilnosti, zastarel in pogosto tudi neustrezen koncept. Če ob številnih tokovih migrantov, ki jih uradne statistike slabo zajemajo (poslovneži, študenti, ljudje t.i. svobodnih poklicev, delo na črno, neprijavljeni najemniki ipd.), dodamo še navidezne mobilnosti s ciljem pridobivanja dohodkovnih ali davčnih ugodnosti (potni stroški, dodatek za ločeno življenje ipd.), potem hitro uvidimo, da se demografska bilanca LUR lahko precej razlikuje od tiste, ki nam jo slikajo klasični demografski indikatorji ter klasične oblike izračunavanja selitvenih prirastkov.

Novo mobilnosti ne pomenijo le, da bomo prisiljeni tekMOVATI za, če uporabim izraz kolega Hočevarja (2000), prizoriščno prepoznavnost v areni medregionalnega tekMOVANJA, da bomo tako privlačili bodoče migrante, ki se bodo odločali za časovno različne oblike bivanja v LUR. Vedno bolj bomo morali zagotavljati tudi primerjalno regionalno tekMOVALNOST za sloje, ki pomenijo motor regionalnega razvoja. Čeprav je pogosto kritizirani koncept »srednjega sloja«, je vseeno še vedno ravno ta najbolj pomemben za legitimizacijo regionalnih razvojnih teženj.

Če temu dodamo še naraščajoči trend suburbanizacije (glej Hočevar et al. 2005) tako znotraj LUR kot tudi, glede na razvoj prometne mreže in razmer na nepremičninskem trgu, na obrobja in zunaj LUR, se lahko zgodi, da bo prestolnica vedno bolj le politično-protokolarna, birokratsko-delovna in "shop 'till drop" (nad)regionalna lokacija. Zgodilo pa se bo tudi zmanjšanje števila študentov v MOL kot posledica demografskih trendov ter odločitev za alternativne študijske lokacije doma, zlasti študentov iz socialno ogroženih slojev, in, zlasti pri bolj ambicioznih in premožnejših slojih, v tujini. Tako lahko že sedaj opažamo, da postaja Ljubljana študijski center Kranjske ob hkratnem zmanjševanju deleža študentske populacije iz drugih slovenskih (zgodovinskih) regij.

Metaforično povedano je verjeten scenarij, da eksplozija suburbanizacije lahko vodi v implozijo Ljubljane in delno tudi LUR kot celote. Čeprav je ideja

policentrične poselitve še vedno med domačimi prostorskimi strokovnjaki relevanten koncept, je bolj verjetna politično pragmatična praksa, zlasti MOL, po iskanju rešitev, ki bi vsaj zmanjšale, če že ne obrnile selitvene trende.

## 5 Problem urbano-ruralnega partnerstva v LUR

Kot smo že omenili na več mestih v našem prispevku ter pregledu ugotovitev razvojno ključnih raziskav, je za uspešnost prostorskega regionalnega razvojnega načrta LUR ključno iskanje razvojnega konsenza med (sub)urbanimi in ruralnimi predeli regije. V nadaljevanju so v strjeni obliki podane ključne spremembe v urbano-ruralnem odnosu in iz njih izvirajoči razvojni problemi.

Velja izpostaviti, da stari ruralni način bivanja, s svojo samozadostnostjo in prevladovanjem na podobnosti temelječih vaških skupnosti, izginja oziroma se razkraja s prehodom v intenzivno kmetijstvo. Bivajoči v ruralnem okolju niso več kmetje (v Sloveniji imamo npr. manj kot 4% kmetov v delovno aktivni populaciji), ampak predvsem delavci in uslužbenci, ki se vozijo na delo v (sub)urbane centre. Prebivalci ruralnih predelov želijo iskoriščati prednosti življenja v ruralnem okolju, a si hkrati želijo infrastrukturne kvalitete značilne za zgoščene urbane agregacije.

Kljub naraščajočim razlikam med prebivalstvom ruralnih predelov, je za njih še vedno značilna (imaginarna) pripadnost vaški skupnosti, ki običajno zavrača vse, kar je skozi njihove oči preveč odstopajoče, tuje. Nove priseljence sprejemajo, če se asimilirajo ter sprejmejo prevladujoče kulturne vzorce lokalno-regionalnega okolja. Pogosti pa so konflikti, ker si prišleki želijo bolj strogih režimov ohranjanja specifik ruralnega življenja.

V primerih ohranjanja ruralne kulturne in naravne krajine s posebnimi režimi varovanja so pogoste situacije, ko naravovarstveniki in strokovnjaki za spomeniško zaščito, ob upoštevanju nacionalne in EU zakonodaje ter priporočil o razvojnih smernicah, ne upoštevajo potreb ter želja in idej vaščanov. Rezultat so neživiljenjsko togi in v praksi neuresničljivi modeli zaščite, kar vodi v koruptivnost javne uprave.

Predstavljeni trendi vodijo v protislovno dvojnost prebivalcev ruralnih predelov. Na eni strani imamo nove ruralce in običajno bolj izobražene domačine. Za oboje je bivanje v ruralnem okolju stvar, lahko tudi začasne, osebne izbire. Na drugi strani pa so prebivalci ruralnih predelov, ki nimajo možnosti izbire, ker so s svojo izobrazbo in finančno situacijo ujetniki ruralnega okolja. Primer protislovnega pogleda na razvojne prioritete v občini Grosuplje je lep primer konflikten situacije, ko je možnost doseganja konsenza o razvoju skorajda nemogoča.

Novo ruralno okolje (glej Enzensberger 1992, Kos 2007), ki naj bi deklarativno sicer strmelo k sodobnem iskanju ruralno-urbanega partnerstva, postaja vedno bolj kompleksen sistem z vedno bolj različnimi akterji. Ti so si v svojih vizijah novih ruralnosti pogosto izključujoče nasprotni. To pričakovano protislovnost interesov moramo upoštevati ob načrtovanju bodočih regionalnih razvojnih politik, ker v primeru neupoštevanj obstaja velika verjetnost civilnih pobud, ki

bodo blokirale s strani strokovnih omrežij še tako dobro pripravljene razvojne načrte.

Na ravni LUR to pomeni naraščanje (sub)urbano-ruralnega konflikta, ki se npr. že kaže v glavnih smereh suburbanizacije. Gre za nujnost oblikovanja mehanizmov za (sub)urbano-ruralno partnerstvo. Naloga tovrstnega partnerstva bi moral biti predvsem poskus preseganja vrednotnih protislovji, ki smo jim priča med podeželskimi domačini, ki si želijo več modernistične, predvsem infrastrukturne, urbanosti na podeželju vs. suburbanizirane meščane, ki si želijo predvsem »mirno in varno lokacijo z rekreativno-kulturnimi dodatki«.

## **6 Informatična LUR – dopolnjevanje in/ali prostorsko izključevanje?**

Proces informatizacije je nujen komunalno-infrastrukturni predpogoj bodočega razvoja LUR (Trček 2002) in RS nasploh (Trček 2003), zato je vsekakor potreben razvoj lokalno-regionalnih informacijskih omrežij, ki bodo odprta do uporabnikov in vsebin. To dosežemo z javno dostopnimi informacijskimi omrežji, ki morajo zagotavljati tudi neprofitni e-prostora in spodbujati razvoj lokalnih in regionalnih e-ekonomij. Neomejeni dostop, ki bo vključeval javno dostopne delovne postaje za brezplačno uporabo, brezplačne uvajalne tečaje oziroma tečaje informacijskega opismenjevanja, svetovalne telefone, subvencioniranje nakupa potrebne opreme socialno ogroženim slojem, je tisto nujno minimalno izhodišče informacijskih razvojnih strategij LUR. (več o problematiki informatizacije ter razvoju teledela glej v Trček (ed.) 2003a in Trček 2004)

Pri oblikovanju tako zasnovanega, obsežnega, javno dostopnega, cenovno nezahtevnega in za uporabnika prijaznega informacijskega prostora je pomembna vloga lokalne oblasti. Ta naj bi igrala vlogo koordinatorja in zagotavlja možnosti sobivanja ne le profitnim, ampak tudi neprofitno naravnanim akterjem v kibernetskem prostoru LUR (Trček 2002). Za vključevanje v informatizirana globalna omrežja je na ravni občin in regij nujen razvoj javno dostopnega informacijskega sistema, ki bo omogočal informatizacijo samozaposlenih in manjših delovnih organizacij, povečanje dela na domu, oblikovanje predstavitev lokalnega delovnega okolja v kibernetskem prostoru ter informatizacijo in virtualizacijo številnih storitev.

Če iz te perspektive razvoja informacijskega omrežja LUR gledamo predlog brezžičnega omreženja Ljubljane oz. vzpostavitev MuniFi (Municipal WiFi) omrežja, ki naj bi po načrtu MOL, z izjemo neposeljenih predelov, do leta 2011 pokrival območje celotne občine (glej Harb 2008), vidimo tipičen primer ozkega gledanja na razvoj infrastruktur. Lahko razumemo želje in interese MOL po vzpostavitvi MuniFi, ki je potreben ne le iz simbolnega vidika oz. zato, ker je mesto in prestolnica brez tovrstnega omrežja mednarodno primerjalno gledano zaostala, ampak tudi predvsem zaradi sinergijskih učinkov. Tovrstno omrežje je lahko tudi platforma za logistično in organizacijsko izboljšanje številnih sektorjev (od prometa pa vse do pocenitve komunikacij znotraj lokalne in regionalne (samo)uprave). Ravno načrtovanje potrebnega MuniFi omrežja pa bi lahko bil dober primer nujnosti preskoka pri načrtovanju na raven LUR, ker, ob vsem že



navedenem, je ravno informacijska infrastruktura eden nujnih predpogojev za udejanjanje ideje LUR.

Pri izvedbi informatizacije je potrebno načrtovati izgradnjo infrastrukture na podeželju. Ustrezno informatizirano podeželje omogoča prostorsko razpršitev dela (Agar 2003), Katz & Aakhus ed. 2002) ter hkrati uresničitev želje številnih prebivalcev Slovenije po bivanju v suburbanem in ruralnem okolju (Kos 2007). Informacijsko-komunikacijsko opremljeno podeželje pa ni privlačno le za potencialne tele-delavce iz območja LUR, ampak tudi za tujce, ki si želijo bivanjsko kvaliteto ob zagotavljeni ne le prometni, ampak tudi globalni informacijski dostopnosti.

Ob transparentnosti politik na lokalni, občinski in regionalni ravni, ki naj bi bila razvidna skozi politični participaciji občanom (glej Trček 2005) namenjenim portalom ter razvoju e-uprave, je ravno kvalitetna informacijska infrastruktura predpogoj novih oblik (samo)zaposlovanja. Čeprav teledelo ni nov pojav, postaja množično šele s pospešeno informatizacijo. Preden poskušamo definirati teledelo, moramo opozoriti na dejstvo, da gre pri teledelu za način opravljanja dela in ne zaposlitev kot tako. Večina definicij se strinja s tem, da gre za delo, ki ga neka oseba, teledelavec, deloma ali v celoti opravlja na lokaciji, ki ni značilno, tradicionalno delovno okolje in pri tem uporablja telekomunikacije.

Problemu definicij teledela smo tako namenili tudi dovršen del posvetovanja Transborder Teleworking – Towards the Formulation of an International Research Agenda, ki sta ga decembra 1999 organizirala The European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions in ILO v Dublinu. V poskusu zajeti vse različne oblike teledela, smo v naši funkcionalni definiciji določili šest različnih oblik teledela:

1. teledelo na domu;
2. teledelo na lokacijah, ki so običajno bližje kot tradicionalna delovna okolja:
  - v informacijskih pisarnah v lasti lokalnih skupnosti v soseščini, ki ponujajo potrebno opremo za teledelo, katero si delijo različni uporabniki,
  - v tako imenovanih satelitskih pisarnah, kjer gre za dislocirane, teritorialno oddaljene oddelke delovnih organizacij, ki pa so informacijsko povezane z centralno lokacijo konkretne organizacije,
  - v »telekočah«, nekakšni nadgradnji informacijskih pisarn, kjer ponujajo ob informacijski opremi tudi potrebno podporo pri izobraževanju ter pomoč pri reševanju konkretnih problemov (ta način organiziranja se predvsem uporablja za uvajanje teledela v oddaljena ruralna območja);
3. teledelo v novih delovnih okoljih, kjer telekomunikacijska opremljenost omogoča teledelo:
  - v telecentrih – gre za podobne oblike kot so satelitske pisarne, le da slednji niso nujno blizu bivalnega okolja in so običajno vodeni s strani zunanjih organizacij in ne s strani matične delovne organizacije,
  - v »call« centrih, kjer gre za različne oblike informacij in storitev posredovanih s pomočjo telefonskega omrežja;
4. mobilno in nomadsko teledelo – na različnih lokacijah, ki se spreminjajo;
5. transnacionalno in off-shore teledelo
6. in teledelo, ki ne potrebuje uporabe informacijskih tehnologij.

Čeprav v predlagani tipologiji seveda nismo izčrpali vseh možnih pojavnih oblik teledela, lahko opazimo, da številne od njih že potekajo v območju LUR. Predvsem seveda teledelo na domu ter mobilno in nomadsko teledelo t.i. terenskih teledelavcev. Ob tem pa seveda tudi oblike teledela v novih delovnih okoljih ter teledela, ki potekajo pretežno od doma z uporabo (običajno) stacionarne telefonije (raznovrstna svetovanja in storitve, ki segajo od telefonskega sexa in astroloških svetovanj pa vse do finančnega, davčnega, pravnega svetovanja). Ob navedenem je nujno izpostaviti dejstvo, da ne le v našem gospodarstvu, ampak v večini sektorjev družbene delitve dela, še vedno prevladuje piramidalno-komandna organizacijskih kultur. Tako nas še čaka težaven prehod v projektno kulturo zaupanja. (glej Trček 2000)

Z novo organizacijsko kulturo pa v povezavi z možnostmi teledela lahko pričakujemo kot dolgoročno strategijo prostorske relokacije informatiziranih delavcev naraščanje števila teledelavcev. Porast teledela in telestoritev nasploh sicer lahko delno rešuje prometne zagate v praksi pa običajno pomeni še bolj prostorsko-časovno pestro (re)organizacijo bivanja in delovanja. Lahko pa povzroči tudi zabubljenje (kokonizacijo) teledelavcev na njihove bivanjske mikrolokacije in posledično še dodatno slabitev vloge centralnosti Ljubljane.

Načrtovalci bodočega družbeno-prostorskega in urbanega razvoja se moramo vprašati, kako informacijske tehnologije spreminjajo vzorce družbeno-prostorskih in časovno-prostorskih dinamik. Gre za vprašanje o nadomeščanju delovanj v fizičnih urbanih prostorih s (tele)delovanji v kibernetičnih info-urbanih habitatih. Za vprašanje, kako bo to preoblikovalo prostorsko-časovne tokove v LUR. Množična in stroškovno nezahtevna uporaba računalniško posredovanega komuniciranja in izmenjave podatkov omogoča prelom z modernistično prakso ločevanja delovnega, bivalnega, izobraževalnega in prostočasovnega okolja značilnega za industrijske družbe. Ob tem pa informatizacija delovnega okolja povzroča celo vrsto sprememb na ravni prostorsko-časovne organizacije in funkcionalne delitve dela, ki jih podajamo v spodnji tabeli.

Od	k (h)
dejavnosti na enotni lokaciji	prostorsko razpršeni dejavnosti
fiksne delovne čase	fleksibilnemu delovnemu času
dela v stalno določenem delovnem okolju	delu na domu, terenskem delu na več lokacijah
specializacije na delovnem mestu	večopravilnosti
množične, industrijske proizvodnje	majhnim serijam, individualiziranim izdelkom
proizvodnje na zalogo	"just-in-time" proizvodnji
usmerjenosti na nacionalne in bližnje trge	usmerjenosti na globalni trg
fizične dostopnosti	informacijski povezanosti
zaposlitve le v eni delovni organizaciji	več zaposlitvam hkrati
stalne zaposlitve	začasni zaposlitvi, pogodbenemu delu
mobilizacije kadrov na lokalno-regionalni ravni	globalnemu trgu delovne sile
zaposlovanja	samozaposlovanju



ločenosti dela, raziskovanja in izobraževanja	enotnemu delovno-raziskovalno-izobraževalnemu okolju
hierarhične delovne organizacije	omrežni delovni organizaciji
nadzora nad zaposlenimi	zaupanju v zaposlene
permanentne kontrole zaposlenih	občasni, selektivni kontroli
podrejenosti na delovnem mestu	avtonomiji na delovnem mestu
povezav med nacionalnimi gospodarstvi/državami	povezavam med gospodarstvi regij/regijami

Ponovno združevanja delovnega in bivalnega okolja ter tele-zadovoljevanja digitaliziranih storitev povečuje fleksibilnosti prostorsko-časovnih in bivanjskih vzorcev. Individualizacija osebnega časa spreminja info-urbane habitate v 24-urna mesta - v mrežo urbanih vozlišč, ki morajo zagotavljati vedno večje število non-stop dostopnih servisov. Zaradi tele-dostopa in razvoja sistemov dostave na dom, se posamezniki odresejo odvečnih poti pri zadovoljevanju primarnih neljubih potreb, hkrati pa ta prihranek pri osebnem času kompenzirajo skozi različne prostorsko razpršene oblike samouresničevanja.

Seveda so iluzorna pričakovanja, da bo virtualna dostopnost izbrisala potrebo po fizični prisotnosti, a gre vseeno dolgoročni razvojni trend v smeri deagregacije. Suburbanizacija pridobiva z različnimi oblikami teledela novo spodbudo. Novi "ruralci" pa niso ruralci v kontekstu razvojne zaostalosti, ampak tisti, ki si lahko s svojim življenjskim stilom izhajajočim iz lestvice vrednot in vrste dela, ki ga opravljajo, privoščijo nove ruralnosti. Paradoksalno je torej dejstvo da MOL in v določeni meri tudi LUR kot celota, ki bi lahko z doseženo kritično maso končno dosegla neko urbanost, lahko pride v položaj praznjenja s strani razvojno najbolj pomembnih slojev.

## 7 Ključna razvojno kritična spoznanja dosedanjih socioloških raziskav o LUR

Skozi vrsto raziskav nanašajočih se na območje LUR, ki smo jih v zadnjih 20 let izvedli sodelavci Centra za prostorsko sociologijo, lahko dokaj uspešno zaznavamo bodoče problemske sklope in izzive za družbeno-prostorskega razvojne politike LUR. V nadaljevanju navajamo le nekatera razvojno najbolj problematična raziskovalna spoznanj.

- Že v sredini devetdesetih let izvedena raziskava »Ljubljancani o Ljubljani« je pokazala, da dobre 2/3 anketirancev v Ljubljani »sploh ne more« ali »lahko le deloma« izražajo svojo individualno enkratnost oziroma živijo svoje zelene življenjske stile. Gre žal za zadnjo obsežnejšo prostorsko-sociološko raziskavo, ki se je ukvarjala izključno s pogledi Ljubljancanov na družbeno-prostorske dileme Ljubljane. Čeprav ne razpolagamo s primerjalnimi podatki, je gotovo še vedno visok delež prebivalcev tako v MOL kot v LUR, ki se počutijo prikrajšani v svojem kreativnem potencialu. Če temu dodamo še aktualne zaostritve globalne gospodarske situacije, so nujni razmislek o regionalnih (pre)zaposlitvenih politikah, ki bi pomagale posameznikom in skupinam iskati možnosti kreativne samorealizacije.

Zakaj je to tudi in predvsem prostorsko-razvojni problem? Predvsem iz razloga, ker gre za deležnike, ki so in naj bi tudi v bodoče bili ključni nosilni člani prostorskega in družbenega razvoja LUR. Hkrati pa ti akterji, če uporabimo klasični izraz sodobne sociologije, pogosto spadajo med »disembedding« sloje, ki izhajajo iz svojih profesionalnih kvalitiet niso več prostorsko omejeni pri načrtovanju svojih osebnih biografij. Brez posluha za njihove potrebe se nam lahko v bodoče zgodi podobno, kar se je sicer iz nekoliko drugačnih razlogov zgodilo v ostalih državah nastalih iz bivše Jugoslavije, beg razvojno ključnih slojev, kar smo včasih označevali z izrazom »beg možganov«.

- Pilotska raziskava o možnosti revitalizacije sošeske bivše Krajevne skupnosti Borisa Ziherla (Kos et al. 2004), še zlasti sociološka anketa kot njen del ter dogajanje na delavnici s prebivalci sošeske, je pokazala, da lahko pričakujemo v naslednjih desetletjih naraščanje revščine v znotraj urbanističnih strok imenovanih »socialističnih sošesk« ob hkratnem izseljevanju slojev, ki si predvsem finančno lahko privoščijo reševanje svojih stanovanjskih biografij (Trček 2005a). V tovrstnih sošeskah ostali/ujeti lastniki pa običajno nimajo finančnih sredstev za vzdrževanje trenutne kvalitete bivalnega okolja, kaj šele za izboljšave (glej Uršič 2005).

Če temu dodamo, da na ravni LUR lahko pričakujemo podobne trende v ostalih (regionalnih) središčih s podobnimi sošeskami, nimamo niti finančne, kaj šele celostne revitalizacijske politke. Ob upoštevanju dejstva, da je skorajda plebiscitarno stališče lastnikov stanovanj, ki zaradi pomanjkljivega vzdrževanja izgubljajo na bivanjski kvaliteti, »dajte nam mir/to je naše!«, lahko pričakujemo naraščajočo prostorsko segregacijo in pavperizacijo t.i. »socialističnih« sošesk.

Neposredno povedano to pomeni, da se dohodkovno višji razredi selijo v suburbane občine, a hkrati ob tem lahko pričakujemo naraščanje deleža v proračunu MOL za reševanje socialnih vprašanj v pavperiziranih mestnih sošeskah. Možen izhod bi bil v oblikovanju finančnega sklada za revitalizacijo naselji na ravni celotne LUR, ki bi omogočal sofinanciranje in ugodnejše kreditne pogoje za najemanje posojil potrebni za infrastrukturne revitalizacije. (o participativni prenovi mest glej Kos 2005)

- Analiza rezultatov aktualne raziskava za potrebe bodočih politik prostorskega razvoja občine Grosuplje je jasno pokazala potencialno konfliktnost procesov suburbanizacije. Na eni strani imamo pretežno podeželske domačine, ki si želijo več klasične urbane infrastrukture na podeželju (asfalt/javna razsvetljava/obrtništvo/malo podjetništvo) na drugi strani pa suburbanizirane meščane ter urbanizirane, zlasti mlajše, lokalne elite, ki si želijo predvsem mirno, varno lokacijo (otroška igrišča/rekreacija/narava/kulturnimi dogodki).

Ta razkorak, če se izrazimo prostorsko-sociološko, med zagovorniki modernistično-fordističnih ter zagovorniki postfordističnih pogledov na družbeno-prostorske razvojne prioritete bo postajal vedno bolj konflikten. Če temu dodamo še pogosto izraženo razlikovanje na »nas domačine« vs. »priseljence«, je pred nami predvsem družboslovni izziv, kako »skomunicirati« konfliktne vrednotne svetove in ne toliko infrastrukturno-tehnološke razvojne dileme. Ob upoštevanju, da so prvi ujeti v svoja lokalna okolja, pri drugih pa je bivanjska mikrolokacija predvsem stvar izbire in odločitve. (glej Kos et al. 2006 in Hočevar 2002)

- Namen diskurzivne analize besedil o ljubljanskem urbanizmu je bil prispevati k jasnejši razgrnitvi dejanskih in potencialnih interesov, razmerij in procesov v ljubljanskem prostoru ter v širšem vplivnem območju mesta – LUR. V strokovni in poljudni publicistiki obstaja dokaj visoka stopnja soglasja o razkoraku med intenzivno potekajočimi urbani procesi in stopnjo refleksije tega dogajanja. (Kos 2006)

Analiza besedil o ljubljanskem urbanizmu razkriva prikrite vsebine, eksplicitne in implicitne ideološke konstrukcije, interesne strategije prikrivanja in mimikrije partikularistično motiviranih prepričevalnih kampanj. Strukturirana je bila na tri sklope tiskanih besedil: a) medijska besedila o ljubljanskem urbanizmu; b) instrumentalna komunikacijska besedila (PR besedila) in c) strokovna besedila.

Analiza je pokazala relativno nizko stopnjo diferenciacije različnih kategorij besedil. Tako na primer strokovna besedila uporabljajo PR žargon in obratno, PR besedila izrazito imitirajo strokovni žargon. Pomembna je tudi ugotovitev, da sklicevanje na stroko in strokovnost pravzaprav ne seže dlje od preproste zahteve, da je treba v urbanizmu dati večjo veljavo stroki. Analiza pokaže, da je to eno najpogostejših občil mest v strokovnih in tudi poljudnih zapisih o urbanizmu, ki največkrat ne preide v argumentirano razpravo o tem, kako bi lahko strokovni pristopi izboljšajo problematične urbanistično dogajanje, ampak ostaja na prazno-sistemski »strokovni« ravni. (glej Trček 2006, Uršič 2008)

Tovrstno »jadikovalsko« zavzemanje za več stroke, ki ni nadgrajeno s temeljito analizo formalnih in neformalnih strukturnih pogojev na področju urbanizma, zveni vsekakor močno naivno in zato neprepričljivo. Koncept LUR, kot prostorski okvir analize in tudi kot prostorska razvojna vizija, pa je praviloma odsoten v analiziranih besedilih. Če je že omenjen, pa je prej navržen kot pa konceptualno razdelan pristop.

Ugotovitve izbranih in predstavljenih štirih raziskav so razvojno ključne, ker kažejo na nekatere najbolj pereče nevrvalgične točke prostorskega razvoja LUR. Konflikt interesov temelječih na različnih vrednotnih izhodiščih ključnih kategorij prebivalcev LUR, ki je pogosto povezan z razumevanjem demokratičnih procesov (so)odločanja po načelu »nam nihče nič ne more« in »mi smo proti vsemu, kar si nismo ali zamislili ali zaželeli sami« ob hkratnem pomanjkanju lastnih tako finančnih kot strokovnih in organizacijskih virov za bodoči razvoj, je gledano iz perspektive prostorske sociologije ključna ovira uresničevanja regionalnega prostorskega načrta.

Če temu dodamo še samozadostnost strok, ki pogosto prevzemajo diskurz političnega marketinga, ter pogosto nepripravljenost razvojno pomembnih deležnikov znotraj LUR, ki jo botruje narcizem majhnih političnih razlik posredovan skozi pripadnost različnim političnim opcijam, potem se nam razvojni koncept LUR iz nujnosti prehitro razblini v iluzijo. Da ta naša strokovna trditev ni pretirano posploševanje, se zelo nazorno kaže že kot zelo težavno komuniciranje naše projektne skupine s številnimi akterji, ki bi morali biti ključni sonosilci regionalnega prostorskega razvoja LUR.

## **8 Bodoči scenariji prostorskega razvoja LUR - sociološka utemeljitev ter kritična analiza scenarijev**

V nadaljevanju na osnovi sumarne analize stanja podajam sociološko utemeljitev ter kritično analizo verjetnih scenarijev nadaljnjega razvoja LUR, ki smo jih izoblikovali znotraj projektne skupine. Pri uporabi metode scenarijev izhajam iz pogledov na konstrukcije scenarijev kot podlage prostorskega planiranja, ki jo je razvil Kos (1998). Kos pri scenarijih prostorskega razvoja Slovenije razume scenarije predvsem kot sredstvo za mobilizacijo in ne toliko kot sredstvo konkretnega napovedovanja bodočnosti. Gre seveda za futurološko verjetne orise ob predvidenih ekstrapolacijah pozitivnih in/ali negativnih razvojnih trendov.

V že omenjeni študiji je Kos, na osnovi empiričnih analiz dolgoročnih družbenih sprememb in na osnovi konceptualno metodoloških izhodišč, podal "štiri osnovne scenarije bodočega družbenega in prostorskega razvoja Slovenije". Ti scenariji so: ničelni, tradicionalistični, modernistični in postmodernistični.

Ničelni scenarij dejansko ni mobilizacijski scenarij, ampak predvideva inertnost gole slučajnosti z nizko stopnjo družbene integracije in naraščajočo kompleksnostjo ter naključnim eklekticismom kot metodo reševanja družbenih problemov. Za tradicionalistični scenarij je značilna retro-nostalgčna optika z idejo avtarktične samozadostnosti ob poglobljanju razkoraka med urbanim in ruralnim ter centralnim in perifernim. Modernistični scenarij je naravnano najbolj klasično razvojno in je utemeljen na pragmatični racionalnosti in jasni prostorski hierarhiji z izraženo centralizacijo odločanja. Postmodernistični scenarij pa naj bi omogočal pozitivno sinergijo tradicionalističnega in modernističnega scenarija z ustvarjanjem pogojev za individualizacijo in naraščajočo prizoriščnost (Povzeto po Kos 1998).

Čeprav se naš model treh scenarijev (za obdobje od I. 2008 do I. 2030) razlikuje od modela, ki ga predlaga Kos, vseeno, z izjemo tradicionalističnega scenarija, v sebi skriva podobni meta-konceptualni razmislek o bodočih možnih razvojih LUR kot njegovi scenariji družbenega in prostorskega razvoja Slovenije.

### **8.1 Scenarij A - Izhodiščni scenarij oz. scenarij trenda**

Izhodiščni scenarij izhaja iz predpostavke o podaljševanju sedanjih trendov brez večjih strukturnih sprememb oz. iz predpostavke, da bo do strukturnih sprememb prihajalo le v primerih politično-razvojnih odločitev temelječih na znanih in preverjenih strokovnih podlagah. Gre za minimalistični scenarij, če uporabimo Kosovo tipologijo, ki se sicer nekoliko spogleduje z modernističnim scenarijem.

Čeprav je scenarij trenda, ob dokajšni nepripravljenosti lokalnih voditeljev za operativno uresničevanje LUR kot razvojno propulzivne regije, precej verjeten na prvi pogled, ima v sebi predpostavko, ki jo že sedanja globalna situacija postavlja pod vprašaj. Ze s stališča klasičnih indikatorjev družbenega razvoja je scenarij trenda malo verjeten, saj ni možna pričakovana prolongacija razvojnih trendov v situaciji, ko je v Sloveniji v slabem letu narasla nezaposlenost za 25%

in se je število povpraševanj po delovnih sili zmanjšalo za 45 %. Identična ali zelo podobna gibanja veljajo ne le v Sloveniji, ampak v večini sosednjih držav, ki so med našimi najpomembnejšimi gospodarskimi partnerji. Zanašanje na običajno dejstvo, da so metropolitanske regije v časih splošne krize manj prizadete kot ostale regije v državi, je napačno fokusiranje problema, ker so regije s katerimi tekmuje LUR regije zunaj Slovenije.

Hkrati pa lahko pričakujemo, da bo daljša gospodarska kriza gotovo vplivala tudi na slovenska medregionalna gibanja. Če se npr. dotaknemo študentske populacije kot pomembnega, ne le razvojnega, ampak tudi ekonomskega dejavnika LUR, lahko že sedaj opažamo, da Univerza v Ljubljani postaja predvsem univerza za območje bivše "Kranjske" ob opaznem zmanjševanju, ob izjemi le peščice najbolj zasedenih in popularnih študijskih smeri, študentov iz ostalih regij. Ob tem je območje LUR že sedaj za slovenski srednji sloj, ki večinoma dela v domači t.i. industriji kreativnosti (Hartley (ed.) 2005), (pre)drago bivalno okolje, zato lahko pričakujemo izseljevanja v stroškovno ugodnejša bivalna okolja ter naraščanje števila teledelavcev v tem ekonomsko propulzivnem sektorju.

Zmanjševanja števila prebivalcev v LUR pa ob zmanjševanju občinskih proračunov hkrati seveda ne pomeni zmanjševanje infrastrukturnih razvojnih zahtev. Ob trendu "negativne rasti", če uporabimo ta politični pleonazem, in razvojni neodzivnosti lahko torej pričakujemo zlom še tako minimalističnega izhodiščnega scenarija, zlasti ob upanju makroekonomistov, da se bo trend "negativne rasti" obrnil. Ob tem pa scenarij ni uresničljiv tudi zato, ker so strokovni ekonomistično-deterministični modeli ekstrapolacije trendov v novonastalih razmerah očitno nezanesljivi, če že ne celo neustrezni. Povedano drugače, spremembe so in bodo strukturne.

## **8.2 Scenarij B - Scenarij doseganja visoke kvalitete življenja**

Scenarij B je primer tipičnega modernističnega scenarija, ki izpostavlja doseganje visoke kvalitete življenja skozi aktivno udejanjanje vizije in strateških ciljev RRP LUR. Utopičen cilj, ki se ga želi doseči, je razvoj LUR v regijo z evropsko prestolnico z najvišjo kakovostjo življenja v Evropi. Osnovna predpostavka scenarija doseganja visoke kvalitete življenja je socialna, ekonomska, prostorska in okoljska povezanost regije. Če razumemo scenarije predvsem kot sredstvo za mobilizacijo in ne toliko kot sredstvo konkretnega napovedovanja bodočnosti, je scenarij B nujen minimalni mobilizacijski okvir za vključevanje ključnih razvojnih deležnikov v RRP LUR.

Ko operiramo s koncepti "visoke kvalitete življenja", ki imajo že večdesetletno tradicijo v družboslovnih razvojnih študijah, je seveda potrebno opozoriti, da si, v medsebojni naraščajoči perpleksnosti, deležniki delujoči v LUR zelo različno in pogosto tudi protislovno predstavljajo doseganje višje kvalitete življenja.

Če se npr. dotaknemo področja urejanja prometa, si z lahkoto predstavljamo, da je velika razlika v razumevanju, kaj je kakovostna ureditev prometa, med zaposlenimi moškimi v starosti 30 do 55 let, ki so ekološko gledano najbolj problematična skupina, ker predstavljajo praviloma 3/4 vseh uporabnikov osebnih avtomobilov, ki jih uporabljajo sami oz. brez sovoznikov v vozilu, ter



deležniki, ki jim je kombinacija kolesarjenja, pešačenja ter uporabe JPP življenjski stil.

Ali npr., če postavimo vprašnje, kaj je visoka kvaliteta življenja na področju kulture, in primerjamo odgovore obiskovalcev Ljubljanskega Festivala, Metelkove, Trnfesta in vaških veselic. Seveda si na deklarativni ravni politične korektnosti odgovorimo, da si želimo LUR kot "regijo z evropsko prestolnico z najvišjo kakovostjo življenja v Evropi" razvijati kot multikulturno regijo, ki ne bo izključevala nobenega od deležnikov. V praksi pa je seveda drugače. Nabor razvojnih finančnih in človeških virov v LUR je omejen in za udejanjanje tega, s stališča prostorsko-sociološke stroke, mobilizacijsko minimalističnega scenarija je nujna jasna operacionalizacija časovne postopnosti ter sektorskih prioritiet.

Čeprav je seveda potrebna mobilizacijska ambicioznost v scenaristiki bodočega razvoja LUR, je nujno pripomniti, da je uresničitev scenarija B - t.j. regije "z najvišjo kakovostjo življenja v Evropi" - znotraj sedanjega pojmovanja visoke kvalitete življenja misija nemogoče. Zakaj? Preprosto povedano, ker je časovna distanca glede ključnih kazalcev kvalitete življenja med LUR ter vodilnimi evropskimi metropolitanskimi regijami glede kvalitete življenja (Dunaj, Praga) prevelika.

Obstaja pa možnost prevrednotenja ključnih vrednot koncepta visoke kvalitete življenja kot odziv na trenutne globalne spremembe. LUR se lahko uveljavi kot ena od vodilnih regij v novem pojmovanju visoke kvalitete življenja v družbi, kjer ne bo osnovna tako matrica družbenega delovanja kot tudi medsebojnih odnosov institucionalizirano individualizirano potrošništvo, kar pa je v našem modelu scenarijev bistvena ideja scenarija C. Ideja, ki upošteva nujnost paradigmatiskih sprememb ter se hkrati zaveda globalne vpetosti LUR.

### **8.3 Scenarij C - Scenarij odzivanja na globalne spremembe – potreba po novi družbeno razvojni paradigmi**

Šele naš zadnji scenarij je dejansko tisti scenarij, ki se odziva na ne le kratko- in srednjeročne družbene trende, ampak upošteva, ob globalni gospodarski krizi, še zlasti problem staranja prebivalstva v razvitih državah ter ekološko in z njo tesno povezano energetska problematiko.

Na zelo deklarativni ravni bi ga opisali kot kombinacijo razvojnih kvaziparadigem, ki jih tako v političnem diskurzu kot tudi v regionalnih razvojnih študijah lahko strnemo v izraz "prizadevanje za razvoj informatične - tukaj seveda izpostavljam znano Castellsovo razlikovanje med informacijsko in informatično družbo - družbe znanja temelječe na paradigmi trajnostnega razvoja". Seveda se z navedeno trditvijo, ki na deklarativni ravni zagovarja prizadevanje za prioriteto znanstvenega soočanja z razvojnimi izzivi ob hkratnem zagovarjanju izmenjave informacij o novih spoznanjih ter upoštevanju robnih ekoloških pogojev, lahko strinjamo. Problem pa je seveda v operacionalizaciji izvedbe visoko donečih besed. Tovrstna družba, ki jo vsaj v EU izraža duh Lizbonske pogodbe, je za enkrat še utopija, kar pa seveda ne pomeni, da ne more postati uresničljiva utopistika.

Za uresničitev odzivnega scenarija pa je potreben predvsem kvantni skok na ravni temeljnih kulturnih komponent naše družbe. Potreben je prehod iz neke zgolj deklarativnosti v resnično novo razvojno paradigmo, kar pa je dosti trši oreh, saj zahteva od nas odpoved določenim komoditetam in navadam, pogosto tudi razvadam. Povedano zelo neposredno, vsi moramo zopet postati učenci, vsi se moramo resocializirati. Ta naloga je zahtevna tako z mobilizacijskega kot tudi politično in pravno-formalnega vidika. Nova družbena razvojna paradigma je težko dosegljiva že zaradi perpleksnosti družb visoke moderne kot sem to ponazoril na primeru težavnosti iskanja urbano-ruralnega partnerstva. Uresničljiva je le, če pomembni deležniki v procesu paradigmatskega prehoda sprejmejo nove kulturne vrednote ter jih udejanjajo v vsakdanjem delovanju s podporo v političnem in pravno-formalnem subsistemu.

Če se dotaknem za ponazoritev zopet primera prometa, sem med drugim predaval tudi na Fakulteti za strojništvo Univerze v Ljubljani, kjer so na deklarativni ravni pripadniki akademskega zbora veliki zagovorniki ekologije. To se npr. kaže tudi skozi številne posterje, ki so obešenih po fakultetnih hodnikih. Ko pa to načelno "ekološko zavest" testiramo v praksi, hitro ugotovimo, da se njihove neformalne debate najpogosteje vrtijo okoli novih osebnih avtomobilov. Ko pa gremo analizirati na fakultetnem parkirišču njihov osebni vozni park, je "ekološka zavest" pri večini njih postavljena na laž, saj prevladujejo ekološko potratni avtomobili. Za paradigmatski prehod v čistejši in boljši promet v mestih, kar je mimogrede ključna ideja CIVITAS projektov, pa je v mestih in regijah, kjer jim je to vsaj delno uspelo, značilno, da so eden od ključnih mobilizacijskih deležnikov sprejemanja nove prometne paradigme, ki daje prednost ekološko sprejemljivejšim oblikam javnega potniškega prometa ter pešačenju in kolesarjenju, ravno visoko izobraženi in tudi javno izpostavljeni pripadniki akademske sfere.

Scenarij C je, če res želimo razvijati LUR, edini možni optimalni scenarij. Zakaj? Najprej, ker se zaveda dejstva, da je pasivistični scenarij trenda, dejansko scenarij še večjega razvojnega zaostajanja. Ob tem pa, čeprav upošteva nekatere ključne značilnosti koncepta (visoke) kvalitete življenja, hkrati opozarja tudi na dolgoročne nevarnosti pri poskusih uresničevanja tega koncepta (staranje prebivalstva, ekološka problematika) ter tudi izpostavlja dimenzijo globalizacije. Četudi se ne strinjamo s številnimi predlogi "šok terapij", ki nam jih na hitro servirajo "presenečeni" ekonomisti, se lahko strinjamo s trditvijo, da ni možen pobeg iz globalne krize v avtarkično samozadostnost. Kontaktni prostori LUR, če želi biti razvojno propulzivna regija, so globalni in segajo onkraj meja geografskih stičnih kontaktnih prostorov.

#### **8.4 Integralni scenarij prostorskega razvoja LUR**

Po scenarijskih delavnicah v SPRPN LUR projekt vključenih strokovnjakov se je izoblikoval konsenz o integralnem scenariju, ki v večini primerov na ravni sektorske razčlenitve vključuje kombinacijo scenarijev C in B. Ker bo pisanje problemsko-sektorskih integralnih scenarijev naloga strokovnjakov za resorna področja, bom v nadaljevanju podal izhodišča, ki bi jih bilo potrebno upoštevati pri njegovi operacionalizaciji.



Pri integralnem scenariju je potrebno upoštevati vsaj osnovne ekonomske in družbene (pogosto opisovane kot "sociološke") robne pogoje, ki bodo temeljno določali uresničljivost integralnega scenarija. Četudi nočemo zapadati v ekonomsko-deterministične poglede na družbeno-prostorski razvoj regije, je dejstvo, da ekonomska uspešnost še vedno določa in bo tudi v bodoče določala robne pogoje regionalne (razvojne) uspešnosti. Povedano drugače, ideja postrastne družbe, ki naj bi hkrati zagotavljala visoko kvaliteto življenja, je tako za LUR kot tudi za RS v celoti utopična, ker so osnovni kazalci družbe rasti mednarodno primerjalno gledano prenizki za tovrsten paradigmatški preskok. Hkrati pa je tudi večinsko gledanje prebivalstva z območja LUR in tudi za razvojna vprašanja zadolženih resornih politik ujetih v paradigmatški okvir družbe rasti z željo po zmanjševanju razvojnega zaostanka do bolj razvitih EU regij.

Ekonomske robne pogoje, ob izginjanju delovnih mest v industriji, ki jih v LUR vsaj srednjeročno ne bodo nadomestila nova delovna mesta v istem podsektorju in tudi v drugih sektorjih gospodarstva v večjem obsegu ne, ob hkratnem zavedanju ekonomije obsega, ki v času trenutne krize postaja še bolj izrazita, so tisti robni pogoji izvedljivosti scenarijev. Ob prostorskem zgoščanju "ekonomije obsega" v MOL (vključno s tem, kar običajno označujemo kot javna uprava) je realni domet razvojne scenaristike ustvarjanje (zunaj MOL) mikrolokalnih in mikroregionalnih ekonomij, ki naj zagotavljajo nove oblike (samo)zaposlovanj (npr. na področju varstva predšolskih otrok, rekreacije in turizma, ekokmetovanja...).

"Pomoč za samopomoč" na področju teh "majhnih ekonomij" je eden od ključnih podpornih razvojnih stebrov. Večina deležnikov s kreativnim potencialom in potrebnimi t.i. skritimi znanji običajno nima dovolj drugih znanj, ki so nujna za podjetniško preživetje, kaj šele uspešnost. Ob zavedanju z gospodarsko krizo povzročenih zaostrovanj, ki jih običajno označujemo s "socialno politiko", pa se pogosto ob razvoju sistemov pomoči pozablja na mladostnike nasploh in še zlasti na kategorijo iskalcev prve zaposlive.

Možno rešitev vidim v konceptu družabnih centrov sosesk, ki jih je potrebno razvijati v mrežo medgeneracijskih središč. Ti lahko izkoriščajo že obstoječe prostorske mikrolokacije (npr. knjižnice, šole). Ob tem je potrebna tudi strategija razvoja mladinskih kulturnih centrov na LUR ravni ob hkratnem zavedanju, da je tudi t.i. "alternativna kultura", vključno z zgodbami kot je Rog, ne le sestavni del kulture, ampak tudi eden od nujnih gradnikov industrije kreativnosti in posledično tudi novi prostor zaposlovanja.

Ideja industrije kreativnosti, kot bodočega krovnega nosilca ekonomskega razvoja postindustrijske LUR, ki seveda temelji na t.i. "kreativnem razredu", je seveda logična razvojna izbira, a je potrebno opozoriti, da vse uspešne zgodbe tovrstnih ekonomij kažejo, da so nujni, minimalni infrastrukturni predpogoji njene uresničitve regionalno mreženje zametkov kreativne ekonomije z akademsko, raziskovalno, (sub)kulturno in civilno družbeno regionalno sceno. Povedano drugače, prehod v regijo kreativnosti ni verjetno dokler bo to le politično in "strokovni" nebuloz, ki ga bodo deležniki iz obeh subsystemov poskušali utemeljevati z, pogosto nekritično, kvantitativno interpretacijo kazalcev družbeni razvitosti (npr. delež študentov, število festivalov, internet priključkov ipd.).

Eden ključnih predpogojev tako regije kreativnosti kot prostorskega razvoja LUR nasploh je oblikovanje regionalne identitete, ki je sedaj večinoma odsotna že na ravni političnih deležnikov, kaj šele pri prebivalcih te trenutno še predvsem statistične regije.

Glede na majhnost prostorskega sistema RS ter finančno zahtevnost (infrastrukturnega) razvoja je nujno razvojne politike načrtovati in izvajati na nacionalni ter regionalni ravni, ker načrtovanje in izvajanje na nižjih ravneh teritorialne organizacije pomeni le drobljenje na mikroprojekte in običajno odsotnost sinergijskih učinkov. Spodbujanje javnih in infrastrukturnih projektov je potrebno koncipirati tako, da bo vsebinsko in prostorsko mreženje nujen predpogoj za prijavo na projekte in predpogoj za sofinanciranje iz nacionalnega in bodočega regionalnega proračuna. (o problematiki nesinergičnosti prostorskih razvojnih politik glej Gulič & Praper 2005)

V obdobju krize lahko pričakujemo naraščanje neformalnih ekonomij, ki jih bi bilo potrebno vključevati v regionalni razvojni model skozi oblike t.i. alternativnih ekonomij. Čeprav bodo številne od teh alternativ v izhodišču predvsem iskanje izhoda v sili, so vseeno lahko zametki bodočih postrastnih oblik kvalitete življenja, ki so trenutno še utopistični.

## 8.5 Presežni scenarij

Ob integralnem scenariju ter zavedanju težavnosti gospodarske situacije je vseeno nujen razmislek o presežnem scenariju v katerem bi se lahko prizadevali za bolj operacionalizirano utopistiko. V praksi bi to pomenilo, da si ne določimo politično vsečnih, a neuresničljivih gesel kot je "EU mesto/regija z najvišjo kvaliteto življenja", ampak bi lahko nekatere ključne vzdržnostne razvojne koncepte, ki so dokaj jasni in nediskutabilni, izrazili v obliki merljivi ciljev prostorskih razvojnih politik.

Tako lahko na področju trajnostnega razvoja in energetske oskrbe opredelimo konkretne cilje, ki jih želimo doseči v časovnem obdobju scenarija ter jih kvantificiramo (Npr.: delež zmanjšanja karbonskega odtisa, ciljne vrednosti zmanjšanja porabe energije in porabe vode na prebivalca, delež prehoda potnikov iz osebnega na JPP, ki ga želimo doseči v npr. desetih letih, znižanje stopnje onesnaženosti...)

Na opisni ravni presežnega scenarija seveda potrebujemo identifikacijska poimenovanja, a je ta potrebno prevesti v merljive in evalvacije možne razvojne politike. Lep primer tega je vprašanje celostnega reševanja problematike kolesarjenja v LUR. LUR lahko postane Kolesarska regija z regionalnim omrežjem kolesarskih poti. To si že sedaj po ugotovitvah CIVITAS ELAN ankete, ki smo jo izvedli v delu LUR, želijo prebivalci LUR.

Uspešna regija bo lahko le regija, ki bo omogočala sproščanje kreativnosti in potencialov njenih trajnih in začasnih prebivalcev ter obiskovalcev, zato morajo razvojne politike stremeti k ustvarjanju možnosti za (samo)kreativno izražanje. To pomeni tudi omogočanje družbenih eksperimentov, ki bodo, predvsem zaradi neinformiranosti in drugačnosti, v začetnih fazah doživljali odklonilni odnos

večinskega prebivalstva. Nekateri od njih se bodo ob tem gotovo izkazali dolgoročno za neuspešne, a bomo z njimi pridobili potrebna znanja za prehod v postrastno družbo.

## 9 Sklep: LUR od izbire k nujnosti

Kot sem že večkrat omenil v tem prostorsko-sociološkem delu strokovnih podlag za pripravo regionalnega prostorskega načrta Ljubljanske urbane regije je za uspešnost uresničevanja tako prostorskega načrta LUR kot tudi družbeno-prostorskega razvoja regije ključnega pomena razvoj regionalne identitete. Ta se trenutno kaže, kar je zelo jasno prišlo do izraza tudi ob pripravi in izdelavi projektne naloge v odnosu do lokalnih in regionalnih (predvsem) politično-odločevalskih delžnikov, zgolj v obliki ciničnega oportunitizma, ki svojo regionalno identiteto pripadnost (pre)pogosto gleda predvsem skozi optiko kratko- in srednjeročnih koristi.

Če temu dodamo še neizbežno dejstvo tudi znotrajregionalnega tekmovanja in pripadnost ključnih razvojnih deležnikov različnim političnim strankam, se nam razmišljanje o nujnosti regionalnega povezovanja ter razmišljanje o razvoju na ravni LUR kaže še vedno predvsem kot nekakšna ne tako zelo nujna izbira. Kot nekaj, kar je možna, a ne nujna in ne nujno verjetna izbira.

Če pa družbeno-prostorska razvojna vprašanja LUR postavimo v širši evropski okvir ter pri tem upoštevamo tako procese novih regionalizmov kot tudi glokalizacije, kar je bil tudi eden od temeljnih namenov prostorsko-sociološkega dela naše projektne naloge, se nam spodbujanje razvoja regionalne identitete LUR zdi nujna, četudi v preteklosti in tudi trenutno ta nujnost še ni sprejeta v odločevalsko-političnem subsitemu, med prebivalci LUR ter pogosto tudi v strokovnih krogih, ki se ukvarjajo z regionalnim in družbeno-prostorskim razvojem, ne.

Da misliti in delovati lokalno ni nujno v nasprotju z misliti in delovati regionalno oziroma da je misliti in delovati lokalno hkrati tudi misliti in delovati regionalno, je seveda težak razvojni izziv, a nujen mentalno-konceptualni okvir bodočega razvoja LUR. Ključni spodbujevalci tega razvoja moramo postati najprej strokovnjaki, ki se ukvarjamo s prostorskim in regionalnim razvojem. Za začetek s tem, da pri družbeno-prostorskih razvojnih projektih, ki še vedno poskušajo biti samozadostno lokalpatriotski ali pa do, običajno politično in vrednotno, drugih in drugačnih izključujoči, v procesih evalvacije jasno izpostavimo to njihovo negativno plat. Ob tem je, kar sem že večkrat omenil, pri oblikovanju razvojnih programov in spodbud nujno oblikovati takšne kriterije za prijavljanje na projekte, ki bodo zahtevali regionalno in tudi medregionalno sodelovanje.

Bodoča razvojno uspešna regija se ne sme bati drugačnosti, zato vidim kot enega ključnih nosilcev nove regionalne uspešnosti LUR številne akterje in omrežja civilne družbe, ki trenutno pogosto vegetirajo na obrobju družbenega in se jih običajno razume prej kot tujek kot pa kot razvojni potencial. Le-ta lahko, s svojimi znotraj- in nadregionalnimi omrežji kot ključni nosilci socialnega kapitala (glej Adam 2007) v regiji, ob vključevanju v načrtovanje in izvedbo regionalnih

projektov (npr.: regionalna kolesarska mreža, alternativne oblike predšolske oskrbe, nove oblike nemnožičnega turizma in rekreacije, samozaposlovanje, biokmetovanje, centri kreativnosti, podjetništvo mladih...) postanejo ključni katalizatorji vzpostavljanja regionalne identitete LUR. Ob tem pa je potrebno izpostaviti, da je za oblikovanje regionalne identitete nujen predpogoj medsebojno zaupanje (glej Sztompka 1999, Cook et al. 2005 in Rus 2008) v bodoča regionalna omrežja vključujočih se deležnikov.

## 10 Literatura

- ADAM, Frane (2007) Socialni kapital v evropskih državah: ugotovitve, trendi in metodološke pomanjkljivosti, *Annales*, 17(2): 377-392.
- AGAR, Jon (2003) *Constant Touch: A Global History of the Mobile Phone*, Cambridge: Icon Books UK.
- BAUSSOLA, Maurizio (2007) Modelling a Regional Economic System: The Case of Lombardy, *Regional Studies*, 41(1): str. 19-38.
- BECK, Ulrich, BECK-GERNSHEIM, Elisabeth (2001) *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*, London: Sage.
- BROCKMANN, N. Erich, ANTHONY, William P. (2002) Tacit Knowledge and Strategic Decision Making, *Group & Organization Management*, 27(4): str. 436-455.
- CAPPELIN, Ricardo (1996) Federalism and the Network Paradigm: Guidelines for a New Approach in National Regional Policy, paper on 36th Congress of European Regional Science Association, Zurich, August 26-30, 1996.
- Congress of Local and Regional Authorities of Europe (2001) *Situation of Local and Regional Democracy in Slovenia*, Recommendation 89, Strasbourg, May 2001.
- COOK, Karen, HARDIN, Russell, LEVI, Margaret (2005) *Cooperation without Trust?*, New York: Russel Sage Foundation.
- COSTIS, Hadjimichailis, HUDSON, Ray (2007) Rethinking Local and Regional Development: Implications for Radical Political Practice in Europe, *European Urban and Regional Studies*, 14(2): str. 99-113.
- ENZENSBERGER, Hans Magnus (1992) *Mediocrity and Delusion: Collected Diversions*, London: Verso.
- FLORIDA, Richard (2004) *The Rise of Creative Class. And How it's Transforming Work, Leisure, Community & Everyday Life*, New York: Basic Books.
- FLORIDA, Richard (2007) *The Flight of the Cretative Class: The new Global Competition for Talent*, New York: Collins.
- GRAHAM, Stephen, MARVIN, Simon (1996) *Telecommunications and the City, Electronic Spaces, Urban Places*, London: Routledge.
- GULIČ, Andrej, PRAPER, Sergeja (2005) Vključevanje prostorskega in okoljskega vidika v regionalen razvojne programe v programskem obdobju 2007-2013, *Urbani izziv*, 16(1): str. 84-92.
- HARB, Igor (2008) Brežžično omreženje Ljubljane, *Monitor*, 18(12): str. 64-65.
- HARTLEY, John (ed.) (2005) *Creative Industries*, Oxford: Blackwell Publishing.
- HOČEVAR, Marjan, URŠIČ, Matjaž, KOS, Drago, TRČEK, Franc (2005) Changing of the Slovene urban system: specific socio-spatial trends and antiurban public values / attitudes. V: ECKARDT, Frank (ur.). *Paths of urban transformation, (The European city in transition, vol. 5)*. Frankfurt am Main [etc.]: P. Lang, str. 281-300.

- HOČEVAR, Marjan (2000) Novi urbani trendi : prizorišča v mestih - omrežja med mesti, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- HOČEVAR, Marjan (2002) Ljubljana: konec ali začetek urbanosti?. V: KOS, Drago (ur.). Sociološke podobe Ljubljane, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 25-42
- KATZ, Jammes E. & AAKHUS, Mark (ed.) (2002) Perpetual Contact: Mobile Communication, Private alk. Public Performance, Cambridge: Cambridge University Press.
- KOS, Drago (1998) Sociološki vidiki v republiškem prostorskem planu: zaključno raziskovalno poročilo, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- KOS, Drago (2000) Reform of Local Government in Slovenia, in Mlinar Zdravko (Ed.), Local Development and Socio-Spatial Organization, Budapest: LGI/OSI, str. 7-16.
- KOS, Drago, TRČEK, Franc, URŠIČ, Matjaž, HOČEVAR, Marjan (2004) Prenova stanovanjskih sosesk v Ljubljani - Savsko naselje : sociološka anketna raziskava : poročilo raziskovalnega projekta. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, FDV, Inštitut za družbene vede, Center za prostorsko sociologijo.
- KOS, Drago, HOČEVAR, Marjan, TRČEK, Franc, URŠIČ, Matjaž, KRAIGHER, Tomaž, PEČAR, Janja (2005) Priprava scenarijev regionalnega razvoja za izračun dolgoročnih projekcij gibanja prebivalcev in zaposlenih za pripravo bilance ponudbe in povpraševanja po zazidljivih zemljiščih : končno poročilo. Ljubljana: Univerz v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za prostorsko sociologijo.
- KOS, Drago (2005) Participativna prenova mest = Participatory urban renewal. Urbani izziv, 16(2): str. 16-23, 141-146.
- KOS, Drago, HOČEVAR, Marjan, TRČEK, Franc, URŠIČ, Matjaž, KAVČIČ, Matic (2006) Razvojno-prostorske dileme Občine Grosuplje : osnutek poročila o javnomnenjski raziskavi: strnjen prikaz za občinske svetnike : izbrane namenske analize in komentarji. [Ljubljana]: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za prostorsko sociologijo.
- KOS, Drago (2006) Urbanistični diskurzi med strokovnostjo in strokovnjaštvom. Urbani izziv, 17(1/2): str. 85-92.
- KOS, Drago (2007) Neurbana nacija. V: ČERPES, Ilka (ur.), DEŠMAN, Miha (ur.). O urbanizmu : Kaj se dogaja s sodobnim mestom? : zbornik, Ljubljana: Krtina, str. 137-163.
- McGRANAHAN, David, WOJAN, Timothy (2007) Recasting the Creative Class to Examine Growth Processes in Rural and Urban Counties, Regional Studies, 41(2): str. 197-216.
- MLINAR, Zdravko (1994) Individuacija in globalizacija v prostoru, Ljubljana: SAZU.
- PLEVNIK, Aljaž, LEP, Marjan (2004) Pomen notranje integracije javnega potniškega prometa za izboljšanje njegove ponudbe, Urbani izziv, 15(1): str. 13-18.
- PLEVNIK, Aljaž (2005) Hitre železniške povezave - naslednji slovenski infrastrukturni projekt stoletja?, Urbani izziv, 16(1): str. 36-41.



- POCHE, Bernard (1992) Identification as a Process: Territories as an Organizational or a Symbolical Area, in: Zdravko Mlinar (Ed.) (1992) Globalization of Territorial Identities, Aldershot: Avebury.
- ROBERTSON, Roland (1995) Glocalization: Times-Space and Homogeneity-Heterogeneity, in: Mike Featherstone et al. (1995) Global Modernities, London: Sage.
- RODRIGUEZ-POSE, Andres, CRESCENZI, Riccardo (2008) Research and Development, Spillovers, Innovation Systems, and the Genesis of Regional Growth in Europe, Regional Studies 42(1): str. 51-67.
- RUS, Andrej (2008) Zaupanje in ekonomska uspešnost, Teorija in praksa, 45(1-2): 72-92.
- SZTOMPKA, Piotr (1999) Trust, Cambridge: Cambridge University Press.
- ŠMIDOVNIK, Janez (1995) Lokalna samouprava, Ljubljana: Cankarjeva založba.
- TRČEK, Franc (2000) Prednosti in nevarnosti teledela - perspektive uvajanja teledela v Sloveniji. Uporabna informatika, 8(2): str. 87-93.
- TRČEK, Franc (2002) Ljublj@na: iz vasi kablov v info-urbani habitat. V: KOS, Drago (ur.). Sociološke podobe Ljubljane, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 81-96.
- TRČEK, Franc (2003) E-Slovenija: kritička analiza društveno-prostornih dimenzija informatizacije. Medijska istraž., 9(2): str. 87-107.
- TRČEK, Franc (ed.) (2003a) Community-Net in South and East Europe, Ljubljana: Zbirka Kiber, CPS/FDV.
- TRČEK, Franc (2004) Telecentri - nova strategija revitalizacije perifernih območij. V: K razvoju telecentrov v Sloveniji. Ljubljana: [D. Jeraj]: Bons, str. 121-132
- TRČEK, Franc (2005) E-Ljubljana: new space for active political participation. Razón y palabra., no. 42.  
<http://www.cem.itesm.mx/dacs/publicaciones/logos/anteriores/n42/ftcrcek.html>.
- TRČEK, Franc (2005a) Sociološka anketna raziskava Prenova stanovanjskih sosesk v Ljubljani - Savsko naselje = Sociological survey research Rehabilitation of housing estates in Ljubljana - Savsko naselje. Urbani izziv, 2005, let. 16(2): str. 24-35, 147-156.
- TRČEK, Franc (2006) Diskurzivna analiza aktualnih strokovnih pogledov na urbanistične probleme Ljubljane. Urbani izziv, 17(1/2): str. 93-105.
- URŠIČ, Matjaž (2003) Urbani prostor potrošnje, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- URŠIČ, Matjaž (2005) Spreminjanje bivalne kakovosti in stanovanjska mobilnost v Ljubljani : naraščanje socialne nestabilnosti v večjih stanovanjskih soseskah? = Changing the quality of living and housing (residential) mobility in Ljubljana : increase of social instability in larger housing estates?. Urbani izziv, 16(2): str. 36-47, 156-163.
- URŠIČ, Matjaž, HOČEVAR, Marjan (2007) Protiurbanost kot način življenja, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.



- URŠIČ, Matjaž (2008) Problem popularizacije strokovnih besedil: analiza medijskih diskurzov o ljubljanskem urbanizmu = The problem of popularisation of expert texts: analysis of media discourses on Ljubljana urbanism. *Urbani izziv*, 19(1): str. 66-76.
- VLAJ, Stane (2004) Lokalna skupnost – Izziv 21. stoletja, V: Dimitrij Jeraja & Jelka Vintar (eds.), *K razvoju telecentrov v Sloveniji*, Ljubljana: Bonus, str. 62-92.